

DIGTERES BIDRAG TIL SORØ AMTS KULTURHISTORIE

Ved

August F. Schmidt.

I. B. S. INGEMANN

IAarene 1839—1849 var *B. S. Ingemann* Direktør for Sorø Akademi, en Stilling, han nødsaget beklædte. Det er letforstaaeligt, at en Mand som den blide Digter i Sorø ikke altid kunde være glad ved at varetage et administrativt Hverv, der jo ogsaa hindrede hans frie Digtvirksomhed en Del. En anden Ting, der ogsaa virkede hæmmende paa Ingemanns Digtergerning i 1840erne, var hans Syslen med Nyudgaven af den tidligere Produktion, idet han i 1843—45 udgav sine samlede Værker. Dertil kom, at Ingemann begyndte at føle sig gammel: „Med Virksomheden tager det af og med Iveren for at udrette Noget — det mærker jeg allerede i nogle Aar — og naar jeg har endt et Arbejde, varer det nu en god Stund inden jeg ret kommer ind i et nyt“, skriver han i et Brev af 4. Juni 1842. Det var derfor ikke saa ret meget, Ingemann præsterede af digteriske Arbejder i de omtalte Aar. Han var nu ogsaa ved at blive klar over, at Kostumer fra Fortiden ikke hørte hjemme i Nutiden. Skulde man følge med Tiden, maatte der findes nye

friske Former. Som en saadan frisk Form for Reproduktionen af det aandelige Liv, der gennemstrømmer alle Slægter, fandt Ingemann i denne Tid *Sangen* frem. En ny Digtart var det for saa vidt ikke, som han jo ofte tidligere havde betjent sig af den, men ny er den ved den *bevidste* Maade, han nu tager den i sin og Genoplivelsens Tjeneste. Før havde han (i Romanerne) forsøgt sig med det læste Ord, nu vilde han — maaske noget under Paavirkning af Grundtvigs Iver for det levende Ord — prøve med det sungne Ord. For et Forsøg i denne Retning maa sikkert hans *Folkedands-Viser* fra 1842 regnes¹⁾. Disse Folkedanseviser, der staar foran i Samlingen *Blandede Digte* (1842), har han en bestemt Hensigt med. Han udtaler selv herom i et Efterskrift til disse Viser: „Om Folkeskikkene“ i „Blandede Digte“: „Den gamle smukke Skik at forene Sang med Dands ved Folkets Festligheder har vel længst vedligeholdt sig i de danske Provindser ved Sommeriby-Festerne²⁾. Hos Færøboerne har Dands til Sang, som bekjendt, bevaret sig gennem Aarhundreder indtil vore Dage i nøie Forbindelse med den gamle Folkepoesie. Muligen kunde Sangen atter komme til at ledsage Folkedandsen, naar — ved Folkesangens Gjenoplivelse i vor Tid — ogsaa nye Viser knyttede sig til de endnu bevarede Folkeskikke, og tildels med de gamle folkelige Toner kunde tiltale Sindet ved at opfatte den Stemningens

1) Kjeld Galster: *Fra Ahasverus til Landsbybørnene* (1927), S. 176—78, jfr. F. Rønning; B. S. Ingemann (1927), 285.

2) Jfr. August F. Schmidt: *Ingemann og Majfesten* (Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog, XIX, 1931, S. 153—54), med Henviisninger.

og Følelsens Poesie, der i hine bevarede Skikke endnu saa umiskjendelig afpræger sig“.

Foruden Udgivelsen af Folkedanseviserne ved Bryllupsgilder har Ingemann offentliggjort endnu en Gildevise, meddelt i „Dansk Folkekalender“ for 1842 Side 152—53: „Gudmoders Dands med Barnet“, Sang ved Barselsgilde (bestaaende af 10 treliniede Vers), af Digteren tænkt benyttet ved den i 1842 endnu i de fleste Egne af Sjælland bevarede Skik, at den første Dans ved Barselsgilder opføres af Faderen eller den fornemste Fadder med Gudmoderen, som dansede med Barnet paa Armen.

Ved Bryllupsgilderne hævdholdtes ogsaa i 1842 gamle Danseskikke, og det var til disse, Ingemann skrev — ogsaa for at „forvandle Hverdagslivets Vand ved slig Lejlighed til festlig Vin“ — sine ovenfor omtalte Danseviser, hvortil han føjer en værdifuld kulturhistorisk Kommentar, som her skal fremdrages:

„Ved Bryllupsgilder i det sydvestlige Sjælland er Skikken saaledes: Bryllupsgjesterne modtages i Brudehuset med Musik (gjerne Klarinettpil). Fra Brudehuset til Kirken er Veien bestrøet med Blomster eller Vintergrønt, og Kirken er pyntet med Grønt. Til Kirken drager Brudeskaren i følgende Orden: foran gaar et Par smaa Brudepiger; derpaa kommer Bruden, ledsaget af de voxne Brudepiger, parviis og gjerne saaledes, at det første Par holder sig tæt til hende, men dog lader hende være lidt foran og ligesom fremskynder hende med deres Skuldre, formodentlig en Levning af den i de fleste Nationers Barndom saa almindelige Skik, at Bruden ligesom skal nødes til at træde over i Ægtestanden.

Naar Bruden ikke er Enke og hendes Pigerygte har været uplettet, bærer hun tilligemed alle Brudepigerne bart Haar, adskilt i Panden og opsat med Flætninger samt prydet med det glimrende saakaldte Lokketøj eller Flættetøj i Nakken, hvorfra en Mængde meest rosenrøde Silkebaand, blandede med enkelte grønne og blommede, falde ned over Ryg og Skuldre. Brudens Dragt er hos velhavende Bønder en sort Kjortel, med en bred, ægte Guldsnor om Livet, og et hvidt, klart Forklæde. Nærmest efter Bruden og Brudepigerne komme to „Brudekoner“ i sorte Klæder, med Guldsnore om Huen og Livet, og efter dem alle de andre Koner og Piger. Efter Brudens Tog kommer Brudgommens. Han gaaer ene i Spidsen med sine to Forlovere (Brudemænd) ved Siden, der dog holde sig lidt tilbage. Derefter følge alle de andre Mænd og Karle parviis. Fra Kirken iagttages samme Orden. Ved Middagsbordet i Brudehuset sidde Brud og Brudgom „til Høibords“ for den øverste Ende af et særskilt Bord, hvorved foruden dem i Reglen kun de egentlige Brudepiger og de to „Brudekoner“ tage Plads. De andre Koner og Piger sidde med Mændene og Karlene ved et andet Bord. Brudens Forældre opvarte Brudeparret og Gjesterne. Under Maaltidet musiceres der af Spillemandene. Naar efter Bordet Dandsen skal begynde, indledes den med en maaske i sin Oprindelse mimisk Characteerdands, der i al sin naturlige Konstløshed og Simpelhed i sin ubevidste Idee synes at betegne Stemningen og den blandede Følelse af Glæde og Veemod i Forældrenes Hjerter, idet de med Glæde over Datterens Lykke og nye Liv dog maae forudføle Savnet af et kjært Barn i

det gamle Hjem, medens Erindringerne om deres egen Ungdom og første ægteskabelige Lykke ligesom svæver dem levende forbi i Skikkelsen af det nu til Brud forvandlede Barn. Faderen tager nemlig allerførst Bruden op til en langsom og sagtfærdig Dands, som han ender med at føre hende hen til Brudgommen og lægge hendes Haand i hans, sædvanlig med de Ord: „Her overgiver jeg dig min Datter. Gid hun maa blive dig ligesaa god Kone som hun har været mig Barn“. Derpaa dandser Brudgommen ene med Bruden, og denne Dands kan vel i sin Idee betragtes som Folkedands-Poesiens Udtryk af Brudeparrets Kjærlighedslykke til Tonerne af deres Livs Romance. . . . Først naar denne Dands er endt, begynde de almindelige Gildedandse, som sluttet med fire symboliske Dandse, hvori Brud og og Brudgom særskilt tage Deel og som betegne de Livsstadens Særegenheder, hvorigennem Brud og Brudgom nu vandre ved Overgangen fra det frie muntre Ungdomsliv til Huusmoderens og Huusfaderens alvorlige Kreds eller Lag. Først dandse nemlig Pigerne Bruden „ud af Pigelauget“, som det kaldes. Denne smukke Nationaldands er bleven optagen i Konstdansen i Galleottis Ballet „Vadskerpigerne og Kjædelflikkerne“. Den udføres af Pigerne alene dog med en Karl (Brudfører) i Spidsen, der holder et Lommetørklæde, i hvis anden Ende Bruden holder, og paa samme Maade dannes den hele Række, der med mange Svingninger fører Bruden i Kredse under de Dandsendes Arme gjennem hele Brudehuset og ind i flere Bøndergaarde, hvor Dandsen fortsættes, og endelig tilbage til Brudehuset. Derpaa dandse Konerne Bruden „ind i Konelauget“,

hvorpaa Ungkarlene dandse Brudgommen „ud af Ungkarlslauget“. Ved denne Dands eller Leeg, hvorved det som oftest gaar noget larmende til, spilles en af Landsbyspillemandene bekjendt Dandsemusik, under hvilken Karlene gjerne synge eller tilraabe Brudgommen:

„Den, du har været,
Bli'er du aldrig meer“.

I denne Skik har paa en Maade hiin gamle Sædvane bevaret sig at ledsage Dandsen med Sange eller Ord, der have Hensyn til Dandsens Betydning. Til sidst dandse Ægtemændene Brudgommen „ind i Ægtemandslauget“.

Foruden de rent kulturhistoriske Enkeltheder, som ovenfor er anført, fremsætter Ingemann i Tilslutning til disse nogle Betragtninger om Livet som en Drøm, om Folkepoesiens Bemærkninger om Kærlighedslivet, og endelig kommer han ind paa Troen om, at Børnene har et Guldæble i Haanden (jfr. Sagnet om Griffenfeldt). Til Legen „Gemme gemme Guldæble“ følger Ingemann saa et lille Digt: „Guldæblelegen“. De seks „Danseviser ved Bryllupsgilder“, som Ingemann indleder sin Bog med, er digtede til Folkevisemelodier og har følgende Overskrifter: „Fadrens Dands med Bruden“, „Brudgommens Dands med Bruden“, „Pigernes Dands med Bruden“, „Konerens Dands med Bruden“ samt „Ungkarlenes Dands med Brudgommen“.

Ingemanns Maal med sine Bryllupsdigte var ikke ringe. I et Brev herom siger han: „Ved Ferd. Fenger¹⁾ og slige livlige Karle, der baade kan tale og

¹⁾ Ferdinand Fenger, Præst i Lyng-^hBroby, kendt grundtvigsk Præst, Ingemanns Ven (f. 1805 d. 1861).

synge med den virkelige Tunge for Folkehjertet, vilde jeg gjerne have bragt Folkesangen saaledes i Gang, at den efterhaanden greb ind i hele Folkelivet og gjenindførte Ordet med de gamle Toner i dens Fester, Lege og Dandse“.1) Ingemanns Forsøg i 1840'erne paa at finde nye og friske Former for Reproductionen af det aandelige Liv („Folkedanseviserne“, Sangkredsen „Sjællands Købstæder“) mislykkedes imidlertid.

De seks Folkedanseviser er vel smukke at læse og sangbare, men de hører ikke til den bedste Del af Ingemanns Versdigtning, der jo indeholder uddødelige Ting (Morgen- og Aftensangene, Holger Danske).

Det værdifuldeste i Ingemanns „Folkedands-Viser“ er i Virkeligheden Oplysningerne, han hidsætter om de gamle sydvestsjællandske Bryllupsskikke. Da der ikke fra denne Del af vor største Ø ellers findes overleveret nogen særlig udførlig Skildring af Bryllupsskikkene, som de udfoldede sig i ældre Tid, skønner man paa, at Ingemann som Forklaring til sine Digte har givet sin Fremstilling af den sydvestsjællandske Bryllupsfest. Alene hans Skildrings Alder gør den værdifuld.

Det er lærerigt at sammenligne Ingemanns Festschildring med den Beskrivelse af gammeldags Bondebryllup, som *Ingvor Ingvorsen* fra *Ulstrup* (Terslev Sogn, Ringsted Amt) har meddelt til *Henrik Ussing* i Bogen: „*Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv*“ (1918), Side 146—49. Medens Ingemann fortrinsvis dvæler ved Bryllupsdansen og de til disse knyttede Ceremonier, om-

1) Kjeld Galster: Anf. Værk, 178.

taler Ingvorsen Brylluppet som Helhed uden særlig at give visse Afsnit af Gildet Fortrinsret i sin Redegørelse. Han beretter om Indbydelsen til Brylluppet, Sendingen af Mad til Bryllupsgaarden, Brudens Dragt, Brudetoget, Kirkefærden, Spisningen, Dansen om Aftenen — som oftest i Loen —, Skaaldrikningen og Gaverne.

Skulde der engang i Fremtiden udkomme et udførligt Værk om det gamle sydvestsjællandske Folkeliv, vil Ingemanns fortrinlige Bidrag til Oplysning herom i sin Bog fra 1842 kunne komme til at gøre udmærket Nytte. Man kan simpelt hen ikke gaa udenom det, og det er ganske rimeligt her i Sorø Amts historiske Aarbog at gøre opmærksom paa, at den gamle, folkekære Digter ogsaa har meddelt et lille Stykke gedigent Kulturhistorie vedrørende det Amt, hvori han fik sin Livsgerning og til hvis berømteste By hans Navn stedse vil være knyttet med uvisnelig Hæder.

II. ANTON NIELSEN

Folkedigteren *Anton Nielsen* (1827—1897) var i Tiden 1850—68 Landsbyskolelærer, 1850—58 i *Roneshøj* i Slagelseegnen, senere i *Munkebjergby* ved Sorø. Det var i Roneshøjtiden, han begyndte som Forfatter. En Sommer i 1850'erne opholdt Maleren *Carl Bloch* sig hos en Slægting i Jyderup. Han blev da kendt med Anton Nielsen. De talte den Dag, Bloch var henne at sige Nielsen Farvel, en Del om

Bønderne, som begge holdt meget af. Nielsen nævnte i Samtalens Løb den i Egnen meget udbredte Skik at give Øgenavne. En Del af disse Navne og deres Oprindelse kunde han regne op, og det morede Carl Bloch meget at høre herom. Særlig indtaget blev han i Navnet Ole Ligeglad, der indeholdt en hel Karakteristik. Han opfordrede Nielsen til at skrive Navnene op og sende dem til sig. Dette skete ogsaa. Anton Nielsen glemte ikke Opgaven. Han samlede en Mængde Navne, inddelte dem i Klasser efter deres Oprindelse og deres Værd. Det blev til en hel Afhandling, som blev sendt til Carl Bloch. Senere lod Anton Nielsen den optage i en Slags „Husven“ („Hjemmet“) uden Billeder, den hed: „For tre Skilling“. Det var hans første Arbejde, der blev trykt. Det var kun undertegnet med Forbogstaverne A. N. Kort Tid efter skrev han til samme Blad: „En Vinteraften i en Bondestue“ (Hjemmet 1859, Nr. 25). Det var en Historie, Anton Nielsen havde hørt af en Bonde om Wienerkongressen, men han pyntede noget paa den. Historien blev senere optaget i „Fra Landet“. Endnu i Midten af 1850'erne havde Nielsen dog aldrig haft Tanker om, at han kunde skrive Bøger. Men saa gik det saaledes for ham, at han kom i Forbindelse med *Svend Grundtvig*, der i 1854 havde begyndt at udgive „Gamle danske Minder“ (I—III, 1854—63), og dette Værk interesserede i høj Grad Anton Nielsen, som tilmed boede i en Egn, der var rig paa Sagn og andre Folkeminder. Han samlede nogle Sagn og sendte dem til *Svend Grundtvig*, der takkede og skrev, at A. N. havde det rette Greb paa at gengive Bondens Væsen og Tale med Naturtroskab. 1859 skrev han til *Flinchs*

Almanak for 1860: „En Mormonhistorie“ og tjente derved sit første Honorar, 30 Rigsdaler. Da han nu begreb, at han kunde skrive, fulgte snart efter: „Hyrdedrengen“, vel nok hans bedste Fortælling¹⁾. Selv *Ingemann* skænkede den nyopdukkede Almuedigter Opmærksomhed.

Aaret efter, 1861, kom første Del af „Fra Landet“. Og i 1862 udsendte Anton Nielsen under Pseudonymet *Arne* den lille Bog: *Nogle Fortællinger, Sagn og Æventyr indsamlede i Slagelse-Egnen* (Forlagt af L. A. Jørgensen, Slagelse. 85 Sider). Indholdet i Bogen har Nielsen delt i Grupperne: Fortællinger (22 Stykker), Sagn (16 Stykker), Æventyr (9 Stykker). Bidragene er samlede rundt omkring og meddelt af en hel Del Folk. Fremstillingsmaaden er derved ogsaa bleven noget forskellig. Saavidt mulig har Udgiveren dog bevaret den naive Fremstillingsmaade, som han har modtaget disse Folkeminder i fra Fortællernes Munde, selvom forskellige Ting er lempede noget. Enkelte Afsnit eller Sagn har været trykt før, saaledes det om „Tycho Brahes-Dage“, der er taget fra *J. M. Thieles* „Danske Folkesagn“ III (1860), S. 24.

Udgiveren slutter sit Forord med at udtale det Haab, „at denne lille Samling Sagn dog ikke vil være saa aldeles uden Værd for dem, der elske Fortidens Minder“.

Det er dog ikke nogen betydelig Tilvækst den danske Folkeminde-Litteratur har erholdt gennem

1) Anton Nielsen: „Hvordan jeg blev Forfatter“ (Sorø Amtstidende“ ²⁹/₁₂ 1892). Jfr. Ejnar Skovrup: Anton Nielsen (1928), 14,27.

Anton Niensens lille Ungdomsbog, men sin Værdi har den alligevel, idet den jo gengiver en Del folkloristisk Stof, der nu er let at gaa til for enhver, som enten beskæftiger sig med midtsjællandske Folkeminder eller som til videnskabelig Brug har Anvendelse for saa mange Paralleler som muligt til Belysning af et eller andet Emne. De i Bogen forefindende „Fortællinger“ er nærmest humoristiske, i Anekdotens Form, og helt smukke Beviser paa denne Del af Folketraditionen.

Sagnene er mere værdifulde, idet flere af dem er henlagte til bestemte vestsjællandske Steder, f. Eks. Sagnene om det fra Bjærgfolkene røvede Alterbæger i Flakkebjerg¹⁾, Kulbjerget paa Tudsenæs, Blæsingebakker, Fanden og Smeden (fra en Landsby „et Par Mil fra Slagelse“), Præsten i Boeslunde, Studentersøen i Slagelse Lystskov, De to Munke (de to Kors mellem Skørpinge og Harrested og den hellige Kilde). De øvrige Sagn er enten fra Holbæk Amt eller ikke stedfæstede. Æventyrene er heller ikke stedfæstede, men hører selvsagt til det Æventyrstof, der var kendt af den vestsjællandske Bondestand omkring 1860. Anton Nielsen har antagelig ikke været klar over, at det er af ikke ringe Betydning, især for Forskningen, at der gives nøjagtige Oplysninger om Hjemmelmændene for Sagnene og om de Steder, hvor de hører hjemme. Sligt var den unge vestjydske Skolelærer *Evald Tang Kristensen* straks klar over, da han i 1867 begyndte

¹⁾ Om det røvede Alterbæger, se min Bog: Danmarks Kæmpesten (1933), 407. Om Stensagn optegnede af Anton Nielsen se samme Bog, S. 151, 405.

sin epokegørende Virksomhed som Folkemindesamler. I Evald Tang Kristensens Bøger: „Danske Sagn“ I—VII og „Jysk Almueliv“ I—VI (med Tillægsbind) findes iøvrigt optaget mange af Anton Nielsen optegnede Folkeminder, i „Danske Sagn“ saaledes 77 Sagnopskrifter og i „Jysk Almueliv“ 44 Optegnelser. Tang Kristensen har hentet sit Anton Niensenske Stof i væsentlig Grad fra Svend Grundtvigs Samlinger, der nu findes i Dansk Folkemindesamling paa Det kgl. Bibliothek.

Anton Niensens bedste Optegnelserperiode som Folkemindesamler var imens han var Folkeskolelærer i Sorø Amt, da han sendte sit Stof ind til Svend Grundtvig, og inden han havde givet sig i Højskolens Tjeneste. En stor Del af de af A. N. optegnede Folkeminder hidrører imidlertid fra Holbæk Amt, og de fleste kulturhistoriske Islæt, der findes i hans digteriske Produktion stammer ogsaa fra dette Amt. Meget af hans Viden paa disse Omraader havde han fra sin Fader *Lars Nielsen*, der var født i *Rørby* ved Kallundborg 3. April 1799. Vi skal derfor ikke komme nærmere ind paa Anton Niensens kulturhistoriske Fortjenester. Her har det blot været Opgaven at gøre opmærksom paa, at det var i Sorø Amt, Anton Niensens Forfatterskab tog sin Begyndelse, imedens han der havde sin Gerning som Skolelærer, og at den anden i Rækken af hans slet ikke faa Bøger var en lille Folkemindebog, hvis Indhold var indsamlet i Slagelseegnen.
